

Bach, barokk, mik ezek? – óravázlat

Ki volt Bach?

Tanári segédlet:

- Olvassuk fel az osztálynak a szöveget! A *B-A-C-H* motívumról szóló résznél mutassuk meg zongorán vagy énekelve az említett négy hangot. (A szöveg után esetleg bele is hallgathatunk *A fuga művészete* utolsó tételének BACH-témás részébe.)
- Beszéljük meg, mi az a barokk korszak, a csembaló és az orgona!
- Nézzük meg egy térképen (esetleg a gyerekek üssék be a saját telefonjukon, a Google-térképen), milyen távol vannak egymástól a felsorolt városok, és hogy mennyi idő egyikből másikba eljutni autóval és gyalog. (Itt ki lehet térni az akkori közlekedési lehetőségekre.)
- Vitassuk meg a három kérdést, keressük ki a szövegből a választ magában rejtő mondatot!
- Kezdjünk el beszélgetni az életrajz alapján a kantátáról vagy a hangszerekről, ezzel kötve át a következő szövegekre.

Ki volt Bach?

BACH – németül patakot jelent, de lehet négy zenei hang is, esetleg az a zeneszerző, aki ebből a négy hangból bonyolult zeneművet írt. Johann Sebastian Bach a barokk korszak legnagyobb hatású zeneszerzője, sokak szerint minden idők legjelentősebb komponistája, a zenészekből hemzsegő Bach család leghíresebb tagja. 1685-ben született Eisenachban, hegedülni és csembalózni tanult, már egészen fiatalon tagja lett egy fiúkórusnak, később pedig orgonistaként kereste kenyerét Arnstadtban, Mühlhausenben, Weimarban, Köthenben és Lipcsében. Utóbbi városban éveken át minden hétre komponált egy kantátát, de más műfajokban is nagyon termékeny volt. A független, együtt mégis kiválóan hangzó szólamok, vagyis az ún. ellenponttechnika (idegen kifejezéssel: kontrapunkt) legnagyobb mestere volt. Lobbanékony természete miatt még börtönbe is került, két feleségétől összesen húsz gyermeke született – egyszóval egy húsvér emberről van szó, aki elképesztően szigorú szabályokat követve, mégis mindig egyedí, utánozhatatlan és tanítanivaló megoldásokkal tarkított zeneműveket hagyott az utókorra.

Kérdések:

- 1.) Milyen hivatású emberből volt sok Bach családjában?
Zenész
Cipész
Vadász
Uralkodó
- 2.) Hogy hívják azt a zeneszerzői technikát, amikor egy többszólamú mű esetén a szólamok önálló életet élnek (vagyis önmagukban is értelmes dallamok), mégis hibátlanul hangzanak együtt?
Orgonapont-technika
Ellenponttechnika (kontrapunkt)
Csúcsponttechnika
Tetőponttechnika
- 3.) Melyik három hangszeren játszott biztosan Bach?
Nem játszott hangszeren
Hegedű, cselló, furulya
Hegedű, csembaló, orgona
Kürt, fagott, csembaló

Mi az a kantáta?

Tanári segédlet:

- Olvassuk fel az osztálynak a szöveget! A *cantare* szó kapcsán rávilágíthatunk, mennyi régi sláger van, ahonnan ismerhetik ezt a kifejezést: *Volare, cantare / Lasciatemi cantare*
- A *Herr Jesu Christ, du höchstes Gut* kezdetű kantátából (BWV 113) mutassunk példákat áriára (5. tétel), duettre (7. tétel), recitativóra (4. tétel), korálfeldolgozásra (8. tétel), oboa d'amoréra (3. tétel) és zenekari átvezetésekre (1. tétel)!
- Beszéljünk az evangélikus és a protestáns szavakról, valamint ismételjük át, hol élt Bach, amikor hetente komponált egy-egy kantátát!
- Vitassuk meg a három kérdést, keressük ki a szövegből a választ magában rejtő mondatot!
- Mutassuk meg képen is a szóba kerülő hangszereket, átvezetve ezzel a hangszerekről szóló szövegre.

Mi az a kantáta?

Énekelni – ezt jelenti az olasz *cantare* ige, amelyről a zenei műfaj, a kantáta kapta a nevét. És tényleg: ebben a hangszeres együttessel kísért műfajban az énekhang kapja a főszerepet. A kantáta többtétéles: vannak benne áriák (amelyek az énekes szólista által megformált szereplő aktuális érzéseit fejezik ki), recitativók (énekbeszédszerű zene, amely hosszabb történések elmesélésére szolgál), kórustételek és zenekari átvezetések. Az 1600 táján Itáliában kialakult műfaj a 18. századra a német evangélikus egyházi zene meghatározó műfajává vált, a kórustételek helyén többnyire korálfeldolgozások (protestáns egyházi énekek többszólamú feldolgozásai) álltak. A kantáta legtermékenyebb és legnagyobb mestere Johann Sebastian Bach volt, aki nemcsak egyházi kantátákat írt, de világi témákra is komponált. *Herr Jesu Christ, du höchstes Gut* kezdetű nyolctétéles kantátája egyházi szövegekre íródott, alt, basszus, tenor és szoprán szólistákra, kórusra, két oboa d'amoréra (lágy hangú oboa), vonósokra és continuóra (a basszus kíséretet biztosító hangszercsoport), illetve egy tételben fuvolára.

Kérdések:

- 1.) Milyen nyelvű idegen szóból származik a kantáta, és mit jelent?
Magyar (kantár) = lószerszám
Olasz (cantare) = énekelni
Angol (can't) = nem lenni képesnek valamire
Német (Kant) = Immanuel Kant német filozófus után
- 2.) Milyen két nagy csoportja van a kantátáknak? Milyen témákra lehet kantátát írni?
Vidám és szomorú
Kitalált és valós történet
Férfi és női
Egyházi és világi
- 3.) Az alábbiak közül mely vokális (énekes) zenei tételek jellemzők a kantátára?
Ária, recitativo, kórustétel
Gregorián, madrigál, dal
Rap, slam, ballada
fúga, prelúdium, toccata

Barokk hangszerek

Tanári segédlet:

- Olvassuk fel az osztálynak a szöveget! Soroljuk el közösen, milyen vonós hangszereket ismerünk a hegedűn kívül!
- Mondjunk hangszereket, amiket ismerünk, és próbáljuk meg kitalálni, melyik milyen anyag(ok)ból készülhet!
- Nézzünk képeket az említett hangszerekről, illetve a BFZ felvételének kimerevített képén próbáljuk megkeresni az adott hangszereket!
- Vitassuk meg a három kérdést, keressük ki a szövegből a választ magában rejtő mondatot!
- Vessük össze a BFZ felvételét egy olyan előadással, ahol modern hangszereken szólal meg a Bach-kantáta. Próbáljuk a tanulók figyelmét, fülét ráirányítani a különbségekre!

Barokk hangszerek:

Nemcsak a zenei stílusok változtak nagyot az elmúlt évszázadokban, de a hangszerek is, amelyeken megszólaltatjuk a zenéket. Voltak, amik kimentek a divatból, másokat továbbfejlesztettek, míg elérték ma ismert alakjukat. A különbségek gyakran a hangszerek anyagában keresendők. A hegedű (és a többi vonóshangszer) húrjai például ma fémből készülnek, de régen, a barokk korban sokkal könnyebben elhangolódó bélhúrok segítségével szólalt meg a hangszer. Más alakja volt a vonónak is, amelyet másképp fogott meg a játékos. A fuvola nem ezüstből készült, hanem fából, a kürtökön pedig nem voltak billentyűk, ezért sokkal nehezebb volt tisztán játszani rajtuk. Ezek az apróságnak tűnő eltérések jól hallható hangzásbeli különbségekkel járnak. Aztán ott vannak a barokk után elfelejtett hangszerek, mint a térdhegedű néven is ismert viola da gamba, amely bársonyos hangjával az ún. basso continuo, vagyis a basszust, a zenei alapot biztosító hangszercsoport oszlopos vonós tagja; vagy a teorba, amely úgy néz ki, mint egy szokatlanul hosszú nyakú lant. Ez a pengetős hangszer ugyancsak a basszus csoport tagja: akkordokat játszik, különleges színt ad a hangzásnak. Az ún. historikus előadások célja, hogy a régi korok zenéit olyan hangszereken és olyan stílusban szólaltassák meg, amilyeneken és ahogy akkoriban is megszólalhattak – így mutatva be azt, mit is hallhatott pontosan Bach és környezete.

Kérdések:

- 1.) Mi a különbség a barokk hegedűk és a mai hegedűk húrjai közt?

Nincs különbség köztük

A barokk hegedűn öt, a mai hegedűkön négy húr található

A barokk hegedűkön fémhúrok, a mai hegedűkön bélhúrok találhatók

A barokk hegedűkön bélhúrok, a mai hegedűkön fémhúrok találhatók

- 2.) Mi az a basso continuo? Melyik két hangszer tartozik oda?

A basso continuo egy hangszercsoport, amely a zene alapját, a basszust biztosítja. Ide tartozik a viola da gamba és a teorba.

A basso continuo egy dallamtípus, amikor a hangszerek folyamatosan egyre mélyebben és mélyebben játszanak. Ide tartozik a nagybőgő és a basszusklarinét.

A basso continuo egy „hangszerbetegség”, amikor a teremben lévő hőmérséklet hatására a hangszerek a szokásosnál hamarabb hangolódnak el. Ilyen hangszer a hegedű és az üstdob.

Budapesti
Fesztiválzenekar

A basso continuo egy két hangszereből álló duó neve. A basso a tuba, a continuo hárfa régi olasz elnevezése.

3.) Hogy nevezzük azokat a koncerteket, amelyeken korhű hangszereken szólaltatják meg a zeneműveket?

Csak simán koncertnek nevezzük

Historikus előadások

Basso continuo előadások

Concerto grossók

Koncertfelvétel

Tanári segédlet:

- Az anyagok feldolgozása után hallgassuk meg az osztállyal egyben J.S. Bach: Herr Jesu Christ, du höchstes Gut, BWV 113 című kantátáját!

A Budapesti Fesztiválzenekar Barokk Együttesét vezeti Lesták Bedő Eszter, közreműködik Kalafszky Adriána (szoprán), Gavodi Zoltán (alt), Mészáros Péter (tenor) és Najbauer Lóránt (basszus). A felvétel 2022. május 6-án, Berettyóújfaluban, a Budapesti Fesztiválzenekar Közösségi Hetének Templomi koncertje alkalmával készült.

